

Introducció

F. XAVIER VILA I MORENO

L'anàlisi dels usos lingüístics de la població constitueix un dels temes de treball central en la sociolingüística catalana, com a mínim d'ençà que, a finals dels anys 80, va començar-se a estendre la consciència que amb la difusió del coneixement no n'hi havia prou per tal de garantir la recuperació social del català. Efectivament, per bé que en la primera etapa del que hem denominat la sociolingüística del període autonòmic (Boix i Vila 1998) hi hagués un cert predomini de recerques sobre el coneixement, ben aviat va créixer l'interès per l'ús, esperonat per treballs innovadors en el panorama català com els d'Albert Bastardas (1985, 1986). Aquesta línia de treball va rebre una empenta decisiva amb els *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana* promoguts per la Direcció General de Política Lingüística (1991). Des d'aleshores les recerques sobre les pràctiques idiomàtiques no han fet sinó incrementar-se, obrint-se tant metodològicament –amb un desenvolupament progressiu de diverses línies de recerca tant macro com micro– i temàticament, amb el creixent interès per l'estudi dels grups lingüístics d'origen al·lòcton.

Un dels actors significatius d'aquest increment progressiu en la recerca sobre els usos lingüístics en el panorama català ha estat el CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona (CUSC-UB)¹. D'ençà de la seva creació l'any 1998, el CUSC-UB ha centrat bona part dels seus esforços en l'estudi d'allò que podríem dir-ne la *sociolingüística del multilingüisme* tal com és viscuda, especialment, a l'àrea lingüística catalana, amb una atenció molt especial per l'anàlisi dels usos lingüístics i la seva intrincada relació amb els coneixements i

les mentalitats. Gràcies precisament a la seva natura interdisciplinària i de punt de trobada entre investigadors de procedències diferents, el CUSC ha dut a terme estudis de perspectiva diversa. Entre aquestes, sense cap ànim d'exhaustivitat i limitant-nos als anys més recents, val la pena de remarcar-hi els treballs de demolingüística, com els inclosos a Torres (coord.) (2005, 2006); els de natura més ecolingüística, com els de Bastardas (2004, 2007) o l'estudi sobre l'ecologia del Parc Científic de Barcelona de Vila, Comajoan, Bretxa i Arroyo (2009); els estudis de base microsociolingüística, com ara l'anàlisi de la transmissió lingüística en les parelles mixtes de Boix (2009) o la recerca sobre els itineraris lingüístics d'immigrants joves de Vila, Sorolla i Larrea (2009); o els treballs sobre la implantació dels neologismes terminològics inclosos a Vila (dir.) (2007). De tot aquest esforç teòric i pràctic, n'han sortit no sols un bon nombre de publicacions, sinó també diverses tesis doctorals i fins i tot una incipient nova fornada d'investigadors en sociolingüística.

El volum que teniu entre les mans és una selecció de treballs inèdits realitzats per diversos investigadors del CUSC entorn del multilingüisme social al domini català, amb una especial atenció pels usos lingüístics. L'origen de cadascun dels treballs és divers: n'hi ha que el tenen en algun dels diversos projectes de recerca encarregats al llarg del temps a membres del CUSC per diverses institucions, mentre que d'altres neixen directament de projectes finançats en les diverses convocatòries públiques en què ha participat el centre. N'hi ha alguns que arrenquen just allà on van acabar recerques anteriors, mentre que n'hi ha un grapat que responen a aspectes col·laterals o poc tractats en les tesis doctorals dels seus autors, en alguns casos ja defensades, en altres, en procés d'elaboració. Alguns d'aquests

1 <<http://www.ub.edu/cusc/>>

treballs van ser presentats com a comunicacions en congressos diversos.

Els treballs aquí aplegats coincideixen a analitzar diversos aspectes de la realitat lingüística de les societats de llengua catalana contemporànies des de perspectives i metodologies diverses, però tots ells comparteixen en definitiva un cert nombre de premisses d'anàlisi i de treball, bona part de les quals queden recollides en l'article amb què Vila obre el volum. Alguns dels treballs adopten una perspectiva clarament demolingüística, mentre que d'altres s'ubiquen en un paradigma de treball més micro i etnogràfic. Pel que fa al seu focus d'atenció prioritària, tots els estudis giren entorn dels usos lingüístics i de la seva relació amb dues dimensions del fet lingüístic, les ideològiques i les d'aprenentatge. Ara bé, ni tots els àmbits d'estudi són els mateixos, ni tots els investigadors han posat l'èmfasi en els mateixos aspectes, ja que alguns han preferit orientar-se més cap a l'anàlisi de les representacions i dels discursos, mentre que uns altres han parat més atenció a la relació entre els aprenentatges idiomàtics i les pràctiques socials. Això sí, més enllà de plantejaments merament descriptius, tots els treballs comparteixen una preocupació per entendre com és que els parlants arriben a gestionar els usos de la manera que ho fan. En tot cas, el pes que té l'anàlisi de la política lingüística explícita en cadascun dels estudis varia enormement, des d'aquells en què constitueix una variable d'estudi de primer ordre fins aquells que es concentren en la gestió lingüística de nivell familiar. Finalment, tampoc les poblacions objecte d'anàlisi no han estat les mateixes, ja que aquestes van des de l'estudi de petites comunitats de parla fins a l'anàlisi de les tendències del conjunt de la comunitat lingüística, i, encara, de l'espècie humana sencera.

Obre el volum² el treball de Xavier Vila «Algunes bases per a la recerca sociolingüística en sentit ampli», en què l'autor sintetitza alguns dels pressupòsits comuns sobre els quals es desenvolupa la recerca sociolingüística entesa en un sentit ampli. En l'article, Vila desenvolupa la idea que la sociolingüística comparteix una visió complexa del fet lingüístic, integrat per quatre dimensions essencials —sistema, ús, sabers i creences—, en canvi continu i integrat en una matriu social, conscient de l'heterogeneïtat i la desigualtat estructurades.

Els dos treballs empírics que el segueixen se centren en l'estudi dels usos lingüístics en entorns escolars. A «Estratègies comunicatives a l'aula», Carles de Rosselló sintetitza alguns dels resultats de la seva recerca doctoral (Rosselló

2010), en la qual aborda un tema crucial per a la comprensió dels usos lingüístics a la Catalunya contemporània: com i quan, és a dir, en quin moment de la socialització s'estableixen les normes d'ús interpersonal que reproduïxen la subordinació del català? En aquest article, de Rosselló es concentra en un dels actors importants a l'hora d'entendre el procés d'adquisició de les normes a l'aula, el professorat, i revisa les estratègies comunicatives que utilitzen davant de les tries lingüístiques de l'alumnat. Els resultats mostren la diversitat d'estratègies aplicades pel professorat enfront dels usos plurilingües de l'alumnat, i permeten entreveure algunes possibilitats d'incidir des de la pràctica docent en l'aprenentatge de normes d'ús a l'aula.

Per la seva banda, a «Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya», Mireia Galindo i F. Xavier Vila analitzen la història de l'extensió del coneixement i l'ús del castellà a Catalunya i posen damunt de la taula la importància que continua tenint la llengua inicial a l'hora d'explicar els usos lingüístics entre les noves generacions de la Catalunya contemporània partint d'algunes de les dades més rellevants pel que fa als usos lingüístics dels centres escolars de Catalunya en relació amb la primera llengua analitzats en profunditat a Galindo (2006). El treball relativitza la difusió social que s'atribueix a la norma de convergència cap al castellà, assenyalant que l'augment de competència en català dels castellanoparlants i l'educació en català permet que almenys en situacions demolingüísticament favorables aquella norma no sigui seguida de manera tan estricta com s'ha afirmat en algunes ocasions.

El quart estudi del volum és «“Et dóna la base”: Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet» centrat en els usos lingüístics del jovent metropolità, amb una atenció especial pels castellanoparlants inicials. En el seu estudi, les sociòlogues Vanessa Bretxa i M. Àngels Parera exploren les relacions entre usos, pràctiques i ideologies lingüístiques dels joves de Sabadell i de Santa Coloma de Gramenet. Partint de l'estudi de les biografies lingüístiques d'una mostra d'aquests joves, les autores posen de relleu la importància de les xarxes socials i les relacions familiars en el procés d'adquisició del català; analitzen el paper de l'escola en el procés d'aprenentatge d'aquesta llengua com a L2, i revisen el paper que hi exerceix la integració al mercat laboral. En el seu treball, les autores reconstrueixen el procés pel qual, un cop acabada l'etapa escolar, alguns dels joves castellanoparlants acaben incorporant aquest idioma en les pràctiques quotidianes, mentre molts altres el deixen de banda (definitivament?) un cop inserits en àmbits de socialització lingüística laborals, i repassen les causes per a cadascun d'aquests resultats.

2 Per tal d'emfasitzar la coherència del volum, els treballs estan ordenats segons la seva orientació —des dels més micro fins als més macro— i tenint en compte l'edat dels informants analitzats —des dels més joves fins als estudis dels adults.

Si els treballs anteriors se centraven en les pràctiques interpersonals fora de la llar, els dos treballs següents s'introdueixen en els usos lingüístics familiars en dos col·lectius especialment marcats per la diversitat lingüística. Així, a «Usos lingüístics dels gallecs a Catalunya», la professora de la Universitat de Barcelona Sabela Labraña analitza els comportaments del que en la pràctica constitueix una de les primeres minories lingüístiques al·lòctones del país: els gallecs i descendents. Labraña analitza tant els discursos i les representacions envers el català i el castellà com les pràctiques familiars. L'anàlisi de Labraña revela les contradiccions entre les generacions i els subgrups d'aquestes famílies d'origen gallec, en un marc en què bona part d'aquest col·lectiu reproduïx a Catalunya les relacions de poder tradicionals a Galícia i s'aferra al castellà com a llengua hegemònica i una identitat espanyola monolingüe, mentre uns altres adopten posicions més favorables a la promoció de la llengua pròpia del país.

Encara en aquest mateix terreny, l'article «Repertori lingüístic quadrilingüe i usos lingüístics de les famílies nipocatalanes/nipocastellanes residents a Catalunya» exposa d'alguns dels resultats de la recerca doctoral de Makiko Fukuda (2009) pel que fa als usos en família. En aquest treball, l'autora aborda com es configuren els usos, les representacions i els coneixements lingüístics en les famílies lingüísticament mixtes entre catalanoparlants o castellanoparlants i japonesos residents a Catalunya. Fukuda dibuixa un panorama complex en què les llengües múltiples a l'abast —el català, el castellà, el japonès i l'anglès— es distribueixen les funcions de maneres sovint contradictòries. El treball palesa com fins i tot unes decisions de caràcter estrictament personals com són la llengua amb la família es veuen fortament condicionades per la posició social de les llengües en l'entorn.

La relació entre els usos familiars, els usos interpersonals fora de la llar i els factors macrosocials és precisament la base per al treball «Estabilitat i canvi de la llengua inicial en els usos lingüístics interpersonals. Una anàlisi comparativa del País Valencià, la Franja, les Illes Balears i Catalunya». En aquest estudi, i servint-se de dades de diversos estudis macroscòpics dels anys 90, el sociòleg Natxo Sorolla intenta esbrinar fins a quin punt pot comprovar-se que les polítiques lingüístiques favorable al català desenvolupades en aquella dècada van tenir alguna repercussió palpable en l'avenç d'aquest idioma en els usos interpersonals a cadascun dels diferents territoris de llengua catalana. Per posar a prova la hipòtesi de partida, l'autor contrasta els usos interpersonals amb la llengua inicial en cadascun dels territoris esmentats, partint de la base que als territoris amb polítiques més actives s'hi haurien de detectar avenços significatius. El resultat de l'anàlisi potser resulta decebedor per a molts en termes d'avenç del català, però en tot cas

mostra fins a quin punt és ingenu —o pervers, segons es miri— restringir l'anàlisi de les polítiques lingüístiques a les actuacions explícitament adreçades a la llengua, passant per alt que bona part de les polítiques amb transcendència lingüística no solen ser presentades, ni tan sols percebudes, com a política lingüística.

Tanca el volum un treball del primer director del CUSC, Albert Bastardas, que constitueix un salt qualitatiu, des de la comunitat lingüística catalana fins al conjunt de la *linguòsfera* (Bastardas 2005). Partint de la seva perspectiva ecolingüística, a «L'anglès com a llengua global», Albert Bastardas explora diferents respostes a com ha de concebre's la relació entre l'anglès i la resta d'idiomes, i advoca per una visió no catastrofista en què, al costat d'acceptar la utilitat d'una llengua global, convé vigilar que aquesta no ocupi les funcions interpersonals i de proximitat.

Aquest és, en poques paraules, el contingut del llibre que teniu entre les mans. Un llibre que pretén posar a l'abast del lector un seguit d'estudis que permeten entendre una mica millor el calidoscopi de pràctiques lingüístiques que es desenvolupen al nostre país tant des del punt de vista descriptiu com des del punt de vista més analític. Els autors esperen haver estat capaços d'aportar quelcom en tots dos sentits, tant a la seva societat com a la comunitat científica en què s'insereixen. La seva satisfacció depèn, en darrer terme, d'haver reeixit en totes dues direccions.

Bibliografia

- BASTARDAS I BOADA, A. (1985). *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: La Magrana.
- BASTARDAS I BOADA, A. (1986). *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no metropolitana*. Barcelona: La Magrana.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2004). *Diversitats. Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2005). Linguistic sustainability and language ecology, *Language & Ecology*, vol. 1, n. 4.
- BASTARDAS I BOADA, A. (2007). *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era "glocal"*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Institut d'Estudis Autònoms.
- BOIX I FUSTER, E. (2009). *Català o castellà amb els fills? La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Barcelona: Editorial Rourich.
- BOIX I FUSTER, E. I VILA I MORENO, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOIX I FUSTER, E. I STRUBELL I TRUETA, M. (2011) *Language policies in the Catalan language area*. London: Palgrave.

- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (1991). *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana* (4 volums). Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- TORRES, J. (COORD.), VILA I MORENO, F.X., FABÀ, A., BRETXA I RIERA, V. I PRADILLA CARDONA, M.À. (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya.
- TORRES, J. (COORD.), VILA I MORENO, F.X., FABÀ, A., BRETXA I RIERA, V., SOROLLA, N. I PRADILLA, M.À. (2006). *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria General de Política Lingüística.
- VILA I MORENO, F.X. (DIR.), NOGUÉ PICH, M. I VILA I MORENO, I. (2007). *Estudis d'implantació terminològica. Una aproximació en l'àmbit dels esports*. Vic; Barcelona: EUMO Editorial; TERMCAT Centre de Terminologia.
- VILA I MORENO, F.X., COMAJUAN COLOMÉ, LL., BRETXA I RIERA, V. I ARROYO MOLINER, L. (2009). *El multilingüisme al Parc Científic de Barcelona: Coneixements, usos i necessitats lingüístics*. CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació CUSC/UB, Barcelona. Informe per al Rectorat de la UB.
- VILA I MORENO, F.X., SOROLLA, N. I LARREA, I. (2010). *Les trajectòries lingüístiques dels joves d'origen estranger a Catalunya*. Barcelona: Secretaria per a la Joventut.